

Alcohol als afrodisiacum

J. E. Hovens*

SB 3.82

Vaak wordt verondersteld dat alcohol een afrodisiacum is. Fysiologisch gezien is dat zeker niet het geval, aangezien er een duidelijk negatieve lineaire relatie is tussen alcohol-hoeveelheid en seksuele prestatie. De waardering hiervan hoeft echter niet altijd negatief te zijn, daar twee of drie alcoholische consumpties de ejaculatie en het orgasme slechts uitstellen. Mogelijk hebben mensen daarom zulke positieve verwachtingen over het effect van alcohol op hun seksuele gevoelens. Deze verwachtingen blijken voorts een grotere invloed op de waardering van het effect van alcohol te hebben dan de feitelijke consumptie. Andere factoren, zoals schuldgevoelens, zijn belangrijk in de zin dat gebruik van alcohol een strategie kan zijn om zichzelf aan seksuele gevoelens over te mogen geven. Ook kan niet ontkennd worden dat gezelligheid en de aanwezigheid van seksuele stimuli van belang zijn. In recent onderzoek wordt daar echter weinig aandacht aan besteed. De auteur pleit dan ook voor onderzoek in een meer naturalistische omgeving.

Inleiding

In 1606 schreef Shakespeare over alcoholgebruik: 'Lechery, sir, it provokes and unprovokes. It provokes the desire, but it takes away the performance. Therefore, much drink may be said to be an equivocator with lechery' (Macbeth, Act II, scene 3). Alcohol heeft zonder twijfel een nadelige invloed op de seksuele prestatie in de zin dat hoe meer er gedronken is, het des te moeilijker wordt om tot een orgasme te komen en dat hoe langer er excessief gedronken is, de kans op seksuele dysfuncties des te groter is (Hovens, 1985). Ook een gering alcoholgebruik (twee consumpties) verlengt al bij mannen de latentietijd tot ejaculatie

* Arts-psycholoog, AZUA-AMC, afd. Medische Psychologie, Meibergdreef 15, 1105 AZ Amsterdam-Zuidoost

en bij vrouwen de latentietijd tot orgasme, maar sommige auteurs (Maletesta e.a., 1979; 1982) zijn van mening dat dit verschijnsel positief gewaardeerd kan worden. Een dergelijke mening geeft al aan dat de relatie tussen alcoholgebruik en seksuele activiteit niet alleen fysiologisch bepaald wordt.

In een enquête, waarop 20.000 mensen reageerden, werd geïnformeerd naar de opvattingen over de relatie tussen alcoholgebruik en seksueel beleven (Athanasiou e.a., 1970). Hieruit bleek dat 45% van de mannen vond dat alcohol hun plezier in seks verhoogt en 42% dat alcohol hun plezier in seks juist vermindert. Voor vrouwen lagen deze percentages op 68 respectievelijk 21. Naast feitelijk alcoholgebruik blijken ook een aantal andere factoren van belang bij het seksuele beleven. Omgevingsfactoren, de verwachting welke effecten alcohol op de seksuele lust heeft en de verwachting alcohol te drinken zijn experimenteel gemanipuleerd. Seksuele lust is gemeten in termen van seksuele fantasieën en in termen van seksuele fysiologische arousal.

In dit artikel worden deze factoren besproken, waarbij de vraagstelling is of alcohol tot een vergroting van de seksuele lust aanleiding geeft, zoals Shakespeare bijna 400 jaar geleden meende op te merken. Vaak werd deze vergroting van lustgevoelens geformuleerd als een disinhibitie (ontremming) van seksuele remmingen. Aan dit woordgebruik liggen schuldgevoelens met betrekking tot seksualiteit ten grondslag. In sommige onderzoeken wordt hiervoor dan ook gecontroleerd. Ook de vaker geopperde opinie dat seksuele misdrijven tot stand komen door het gebruik van alcohol is nauw aan dit ontremmings-idee gerelateerd. Een reden om aan alcohol en seksueel afwijkend gedrag een aparte bijdrage te wijden.

Omgevingsfactoren en seksuele fantasieën

De eerste onderzoeken naar de invloed van alcohol op seksuele lust stammen uit de jaren vijftig. In deze tijd, lang vóór de seksuele revolutie, werd seksuele lust geoperationaliseerd als seksuele fantasieën. Het meetinstrument dat daarbij gebruikt werd, is de Thematic Apperception Test of TAT. Deze projectieve test kan het best omschreven worden als een aantal 'foto-achtige' tekeningen, die door hedendaagse proefpersonen vaak gekenmerkt worden als 'typisch jaren dertig stijl'. De tekeningen zijn alle vaag en ambigu. De scoring van deze test kan ondermeer op seksuele fantasieën en op schuldgevoelens omtrent seksualiteit plaatsvinden.

In het eerste mij bekende onderzoek (Clark, 1952) werd de invloed van alcohol op seksuele fantasieën nagegaan. In een klaslokaal kreeg een groep studenten dia's getoond van schilderijen, waarop naakte vrouwen voorkwamen, en een andere groep dia's van landschappen. Vervolgens werd de TAT afgenomen. In

een vervolg onderzoek (experiment B) werden studenten uitgenodigd voor een 'bier-feestje'. Na 1¼ uur kreeg een deel van de studenten de dia's met naakte vrouwen te zien. Vervolgens werd de TAT afgenomen. De overige proefpersonen werd de TAT afgenomen zonder dat zij dia's te zien kregen. De bevindingen uit experiment A en B waren als volgt: (1) In experiment A gaf de experimentele groep (naakte vrouwen) *minder* seksueel georiënteerde antwoorden op de TAT dan de controle-groep. (2) In experiment B gaf de experimentele groep *meer* seksueel georiënteerde antwoorden dan de experimentele groep uit experiment A en meer dan beide controle-groepen, die in responsen niet van elkaar verschilden. Uit deze bevindingen kan geconcludeerd worden dat alcohol alléén niet voldoende is om seksueel georiënteerde antwoorden uit te lokken, want dan zou de controle-groep in experiment B in ieder geval meer seksuele responsen gehad hebben dan de controle-groep uit experiment A. Een seksuele stimulus is klaarblijkelijk eveneens nodig. Met het aanbieden van slechts seksuele stimuli wordt echter het merkwaardige resultaat verkregen dat er *minder* seksuele responsen gegeven worden. Clark (1952) verklaart dit door te veronderstellen dat het zien van naakte vrouwen aanleiding geeft tot schuldgevoelens over seksualiteit. Alcohol onderdrukt die schuldgevoelens dan weer, zodat de experimentele groep in experiment B juist meer seksuele responsen geeft. Clark vindt voor deze gedachtengang in zijn onderzoek ondersteuning in de bevinding dat naarmate er meer seksuele responsen gegeven worden, er ook meer antwoorden op de TAT gegeven worden, die duiden op schuldgevoelens. Over het belang van schuldgevoelens kom ik later nog te spreken. Hier wordt volstaan met vast te stellen dat Clarks verklaring plausibel klinkt, maar dat ook de omgeving (klaslokaal versus een feestje) een rol gespeeld kan hebben, die hier niet uit de verf komt.

Over het effect van alcoholgebruik op seksuele responsen in een meer natuurlijke omgeving wordt door Kalin e.a. (1972) gerapporteerd. De auteurs voerden een drietal experimenten uit, waarbij de omgeving gevarieerd werd. In het eerste onderzoek werden studenten uitgenodigd deel te nemen aan een discussie gedurende 'cocktail time'. Aan een groep (de 'natte') werd alcohol geserveerd en aan de andere groep (de 'droge') niet. De TAT werd voor de discussie, halverwege en na afloop van de discussie beantwoord. De scoring vond op seksuele responsen en op schuldgevoelens omtrent seksualiteit plaats. Er werd in dit onderzoek geen verschil gevonden tussen beide groepen. Evenmin werd een toename of vermindering in TAT-responsen geconstateerd. Het volgende onderzoek was qua opzet gelijk, maar nu werden studenten voor een feestje uitgenodigd. Wel is het belangrijk te vermelden dat de 'droge' groep zich nogal boos maakte over de afwezigheid van de gebruikelijke drankjes op dit soort feestjes. Ook dronk de 'natte' groep aanzienlijk meer dan in het eerdere onderzoek: in feite moeten de proefpersonen op het eind nagenoeg laveloos zijn geweest. Bij beide groepen

werd in dit experiment een vermeerdering van seksuele responsen op de TAT geconstateerd. De interpretatie hiervan wordt echter bemoeilijkt door het feit dat de boze 'droge' groep al een hoge score had op de eerste afname. Ook de verdere toename in antwoorden bij deze groep wijten de auteurs aan de boosheid. Het is jammer dat de uitgangswaarden bij de verschillende groepen in dit experiment zo verschillend waren, zodat een effect van het aanwezig zijn op een feestje niet duidelijk beoordeeld kan worden. In het laatste onderzoek werd de experimentele opzet heel los gehouden: studenten op feestjes werd gevraagd de TAT te beantwoorden. Van deze studenten was het drankgebruik onopgemerkt in het oog gehouden. Het bleek dat naarmate er meer gedronken was er meer seksuele antwoorden op de TAT gegeven werden.

Het is moeilijk een uitspraak te doen over de invloed van de omgeving op seksuele responsen na gebruik van alcohol op grond van deze onderzoeken, want een vergelijking tussen de verschillende condities is niet goed mogelijk. De boosheid en de verregaande staat van dronkenschap van diverse proefpersonen in het tweede onderzoek maken duidelijk dat de groepen proefpersonen nogal van elkaar verschilden. Een verdere complicatie was dat het meetinstrument in de eerste onderzoeken dusdanig onbetrouwbaar bleek te zijn (een zeer lage tussenbeoordelaars betrouwbaarheid) dat een andere wijze van scoring in het derde onderzoek gehanteerd werd. Tot slot bleken in het laatste onderzoek veel protocollen onbruikbaar te zijn. Kalin (1972) heeft zich deze problemen gerealiseerd en revancheert zich voor deze methodologische tekortkomingen in een later onderzoek. Zo werd er zorg voor gedragen dat de proefpersonen niet kwamen met de verwachting alcohol te krijgen. In dit onderzoek werden omgeving (klaslokaal of gezellig appartement), alcohol ('droge' of 'natte' groep) en aanwezigheid van een seksuele stimulus (wel of geen aanwezigheid van een sexy zangeres) gevarieerd. Al met al zijn dan acht combinaties mogelijk, maar uit zuinigheidsoverwegingen werd besloten de 'droge' groep in het klaslokaal zonder en met zangeres te laten vervallen. De hypothesen zouden ook zonder deze controlegroepen voldoende uitgeplozen kunnen worden. De resultaten waren conform de hypothesen: (1) In het gezellige appartement werd meer gedronken dan in de klaslokalen. (2) De aanwezigheid van een sexy zangeres leidde *niet* tot een groter alcoholgebruik. (3) Naarmate er meer gedronken werd, werden meer seksueel georiënteerde antwoorden gegeven. (4) De 'natte' groepen gaven in een gezellige omgeving meer seksueel georiënteerde antwoorden dan in het klaslokaal, terwijl de aanwezigheid van de zangeres in het gezellige appartement voor nog meer seksueel getinte reacties zorgde. Sfeer lijkt dus gerelateerd aan alcoholgebruik, terwijl alcoholgebruik weer gerelateerd is aan seksuele antwoorden op de TAT, waarbij de aanwezigheid van een seksuele stimulus de fantasie extra lijkt te prikkelen. In de discussie wordt hier nog op teruggekomen.

Kritiek blijft echter mogelijk: het ontbreken van de twee 'droge' controle-groepen is niet elegant. Ernstiger lijkt echter het ontbreken van de manipulatie van de 'verwachting alcohol te drinken'. Wilson (1977) noemt dit zelfs een fundamentele omissie. Onderzoek, waarin deze manipulatie centraal staat, komt nog aan de orde.

Seksuele arousal als maat

Op het gebruik van de TAT als meetinstrument voor seksuele arousal is veel kritiek uitgeoefend (o.a. Wilson, 1977). Terecht kan men zich afvragen in hoeverre een volgens de TAT seksuele fantasie, zoals 'deze vrouw heeft wel heel mooie benen', een maat vormt voor seksuele opgewondenheid. Het kon dan ook niet uitblijven dat in later onderzoek een meer fysiologische maat voor opgewondenheid gebruikt werd. Farkas en Rosen (1976) gebruikten als eersten de penisomvang en de toename daarvan als operationalisatie voor seksuele arousal. In hun onderzoek gingen zij het effect van alcohol na bij seksuele arousal, die volgens deze operationalisatie gemeten werd. Zij gaven hun proefpersonen geen alcohol of een hoeveelheid die correspondeerde met een alcohol-promillage in het bloed van 0,25; 0,5 of 0,75. De proefpersonen waren niet op de hoogte van de hoeveelheid alcohol die in de sessie verstrekt werd. Ook werden de verschillende condities in een wisselende volgorde aangeboden. Na het gebruik van de consumptie kregen de proefpersonen een erotische film te zien en werd de meting verricht. Bij een promillage van 0,5 en 0,75 bleek de penisomvang significant geringer te zijn dan in beide andere condities. Bij een promillage van 0,25 was de omvang echter groter dan in de placebo-conditie. De auteurs verklaren dit als een initieel vasodilatoir effect van alcohol, waar overigens in de verdere literatuur betreffende het genitaalapparaat geen aanwijzingen voor te vinden zijn. In later onderzoek wordt dit initiële effect ook niet meer waargenomen. Het onderzoek is in overeenstemming met bevindingen dat ook bij een gering alcoholgebruik de seksuele prestatie in termen van orgasme vermindert (Malatesta e.a., 1979), maar lijkt in tegenspraak met het vermoeden dat alcohol 'lustopwekkend' is.

Verwachtingen over het effect van alcohol

Een mogelijke verklaring voor het veronderstelde opwekkende effect van alcohol is, dat proefpersonen bepaalde verwachtingen hebben over wat alcohol doet. Briddell en Wilson (1976) trachtten deze verwachtingen te manipuleren door de helft van hun proefpersonen te suggereren dat alcohol een deprimerend effect heeft. De anderen werd juist een opwekkend effect voorgespiegeld. De manipulatie van de verwachtingen over het effect van alcohol had echter geen

invloed: er werd een duidelijke negatieve lineaire relatie tussen alcoholpromillage en de penisomvang vastgesteld. Ook op een subjectieve vragenlijst bleek dat alcohol de seksuele lust deed afnemen. Het valt te betwijfelen of de manipulatie in dit onderzoek wel plausibel genoeg is geweest. Meer dan de helft van de proefpersonen had namelijk geen vertrouwen in de voorgestelde verwachting. Dat dergelijk ongeloof in de experimentele opzet van invloed is op de resultaten behoeft geen betoog. Verstandiger is het vooraf te informeren naar het verwachte effect van alcohol-toediening, zoals Wilson e.a. (1978) deden in een onderzoek met alcoholisten. Deze proefpersonen meenden dat alcoholgebruik hun seksuele lust zou doen toenemen. Uit het onderzoek, dat verder opgezet was zoals het al eerder beschreven onderzoek van Farkas en Rosen (1976), bleek echter dat de resultaten geheel in overeenstemming waren met de bevindingen bij sociale drinkers.

Bovenstaande experimenten wijzen eenduidig op een vermindering van seksuele lust na het drinken van alcohol. Hoe is het dan mogelijk dat het geloof in het tegengestelde zo hardnekkig is. Een aanknopingspunt biedt het onderzoek van Tamerin e.a. (1970). Zij namen chronische alcoholisten gedurende twee weken in een ziekenhuis op en lieten hen dagelijks een fles whisky drinken. Voor, tijdens en na het onderzoek werd geïnformeerd naar verwachtingen en gevoelens met betrekking tot het seksuele beleven. Opmerkelijk was dat deze proefpersonen zeiden te verwachten dat hun lustgevoelens zouden *verminderen* tijdens het drinken. Het tegendeel bleek het geval te zijn: hun lustgevoelens *namen toe*. Na het onderzoek werden de gevoelens echter weer in overeenstemming gebracht met de vooraf geuite verwachtingen. De tegenstrijdigheden met de eerder besproken onderzoeken kunnen veroorzaakt zijn doordat gebruik werd gemaakt van vragen naar verwachtingen en gevoelens in plaats van de penisomvang te meten. Desondanks behoeven de resultaten enige toelichting. In de eerste plaats is het goed denkbaar dat de initiële verwachtingen bij deze groep proefpersonen realistisch waren: veel alcohol drinken leidt zeker tot seksueel onvermogen. In de tweede plaats lijkt het reëel te veronderstellen dat in de normale sociale omgeving weinig prijs wordt gesteld op seksuele avances door mensen, die een ernstige graad van dronkenschap vertonen. In een van de buitenwereld afgesloten kliniek worden deze seksuele lustgevoelens echter door niemand geremd. Het achteraf aanpassen van de gevoelens kan dan duiden op inzicht in de sociale werkelijkheid.

De volgende leringen zijn uit dit onderzoek te trekken: (1) men heeft verwachtingen over het effect van alcohol en (2) de omgeving reguleert deze verwachtingen door beloningen of straffen uit te delen, waarbij het individu strategieën kan toepassen om hiermee om te gaan. Zo bleek in een onderzoek van Gabel e.a. (1980), waarin de proefpersonen meededen aan een wijnproeverij, dat zij na het

zien van seksueel opwindende dia's significant meer alcohol gebruikten. De auteurs veronderstelden dat in hun onderzoek het normale leefpatroon (als het ware aanwezig zijn op een feestje) goed werd nagebootst. Jones en Berglass (1978) noemen een dergelijk strategie 'self-handicapping'. Zij bedoelen hiermee dat mensen die na het drinken van alcohol iemand van het andere geslacht benaderen en dan de kous op de kop krijgen de schuld aan de alcohol kunnen toeschrijven. Is daarentegen het resultaat positief, dan is het succes nog groter, want men was zelfs onder 'invloed'. In de discussie wordt hier nog op teruggekomen.

Manipulatie van alcoholgebruik

De aan alcohol toegeschreven gevoelens kunnen op een vernuftige wijze gemanipuleerd worden door gebruik te maken van het zogeheten 'balanced placebo design'. In een dergelijke opzet wordt een deel van de proefpersonen gesuggereerd dat zij alcohol te drinken krijgen, terwijl dit in werkelijk niet het geval is. Een andere groep wordt juist het tegenovergestelde gesuggereerd. Twee groepen proefpersonen worden niet bedrogen. In schema ziet het er als volgt uit.

	verteld alcohol	verteld tonic
geschonken alcohol		
geschonken tonic		

Schema 1: het 'balanced placebo design'

Een dergelijke opzet werd gebruikt door Wilson en Lawson (1976a). Zij lieten de proefpersonen een hetero- en een homoseksuele film zien. Vooraf gaven alle proefpersonen aan te verwachten seksueel opgewonden te raken van de heteroseksuele film. Opwinding na het zien van de homoseksuele film verwachtten 40% van de proefpersonen die dachten alcohol te krijgen. Slechts 10 tot 20% van de overigen verwachtten dit. De proefpersonen kregen vervolgens een consumptie, die in de condities waarin alcohol geserveerd werd een alcohol promillage in het bloed van 0,4 gaf. De heteroseksuele film wond inderdaad alle proef-

personen op, waarbij de beide groepen die geïnformeerd waren dat zij alcohol zouden krijgen, iets meer opwindning vertoonden. Voor de homoseksuele film bleek dit verschil duidelijk significant te zijn.

Kort samengevat was het resultaat: denken alcohol te drinken (ook al is dat niet waar) leidde tot seksuele opwindning; denken tonic te drinken (ook al werd alcohol geschonken) leidde niet tot seksuele opwindning. Het feit dat dit resultaat juist bij een film gevonden werd, waarop volgens de uitgesproken verwachtingen vooraf een taboe rustte, betekent dat de proefpersonen zichzelf meer lustgevoelens toestaan indien de oorzaak van de lust buiten henzelf gezocht kan worden. Ook al lijken verwachtingen een grote rol te spelen, uit een later onderzoek (Wilson & Niaura, 1984) blijkt het daadwerkelijke gebruik van alcohol toch een rol te spelen. Proefpersonen, die alcohol gedronken hadden, bleken veel minder goed in staat hun opwindning te onderdrukken tijdens het luisteren naar erotische verhalen dan proefpersonen, die tonic hadden gedronken. Van een verwachtingseffect was geen sprake. Wilson en Niaura beschouwen dit als een eerste experimentele bevinding van de ontremmende werking van alcohol. Ook al ligt de relatie tussen alcohol en seksuele opwindning dan niet zo éénduidig als het eerdere onderzoek (Wilson & Lawson, 1976a) suggereerde en ook al speelt het feitelijke alcoholgebruik een rol, dan blijken andere psychologische factoren een grote mediërende rol te spelen.

Schuldgevoelens

Op de rol van alcohol in het onderdrukken van schuldgevoelens werd hiervoor al gewezen bij de bespreking van het onderzoek van Clark (1952). Lang e.a. (1980) trachtten deze rol dertig jaar later te expliciteren door hun proefpersonen in de delen in een groep met veel, gemiddeld en weinig schuldgevoelens. De stimuli die aangeboden werden liepen uiteen van eenvoudig vrouwelijke naakten tot pornografische handelingen. Aan de proefpersonen werd gevraagd de dia's te beoordelen op seksuele opwindendheid en pornografische inhoud. Onopgemerkt werd de tijd dat de proefpersonen naar de dia's keken, alvorens een oordeel uit te spreken, opgemeten. De verdere opzet van het onderzoek was wederom op de 'balanced placebo' leest geschoeid. De bevindingen waren kort samengevat: (1) Proefpersonen die dachten alcohol gedronken te hebben, vonden de dia's seksueel opwindender en minder pornografisch. (2) Proefpersonen met veel schuldgevoelens vonden de beelden meer pornografisch. (3) Proefpersonen met veel schuldgevoelens, die bovendien dachten alcohol gedronken te hebben, keken langer naar de dia's. Geconcludeerd kon worden dat de verwachting alcohol gedronken te hebben belangrijker was dan werkelijk alcohol drinken, terwijl dit bij proefpersonen met veel schuldgevoelens het meest uitgesproken was. Ook

bij het meten van de penisomvang blijkt een verwachtingseffect bij proefpersonen met veel schuldgevoelens groter te zijn, zoals Lansky en Wilson (1981) constateerden in een onderzoek waarbij naar erotische verhalen geluisterd moest worden.

Alcohol, vrouwen en seksuele opwinding

Studies met vrouwelijke proefpersonen zijn schaars. In feite werden in de literatuur slechts twee onderzoeken (Wilson & Lawon, 1976b; Wilson & Lawson, 1978) aangetroffen. Beide onderzoeken zijn een replicatie van onderzoek met mannen, waarbij in plaats van penisomvang vaginale doorbloeding als maat gebruikt werd voor seksuele opgewondenheid. In het onderzoek van Wilson en Lawson (1976b) werd de verwachting over het effect van alcohol gemanipuleerd door de helft van de proefpersonen te suggereren dat alcohol seksuele opwinding in de hand werkt. De overigen werd het tegengestelde verteld. Evenals bij de mannen nam de fysiologisch geregistreeerde opwinding af. Opmerkelijk was echter dat de vrouwen naarmate zij meer gedronken hadden, zich meer opgewonden begonnen te voelen, terwijl dit bij mannen congruent was met de fysiologische registratie (Briddell & Wilson, 1976). De auteurs menen dat dit verschijnsel een gevolg kan zijn van de wens de proefleiders ter wille te zijn. Het feit dat 37,5% van de proefpersonen geen geloof in de proefopzet vertoonde, kan dit ondersteunen. In een replicatie van Wilsons en Lawsons (1976a) onderzoek met het elegantere 'balanced placebo design' bleek echter dat ook hier de fysiologische registratie en de subjectieve rapportage elkaar tegenspraken (Wilson & Lawson, 1978). Vrouwen, die alcohol gedronken hadden, vertoonden een verminderde vaginale doorbloeding in dit experiment. Een verwachtingseffect kon niet aangetoond worden. Wel zeiden de vrouwen, die dachten dat zij alcohol gedronken hadden, dat zij zich opgewondener voelden.

De elkaar tegensprekende resultaten op het fysiologische instrument en de subjectieve rapportage laten zich niet eenvoudig verklaren. De auteurs doen enige gissingen. Zo suggereren zij dat vrouwen wellicht minder sterke verwachtingen over alcohol hebben dan mannen. Mogelijk zouden vrouwen ook minder cognitieve controle over hun seksuele opwinding hebben dan mannen, zodat verwachtingen minder van invloed zijn. Hierop verder speculerend merken Wilson en Lawson op dat vrouwen in deze maatschappij minder seksuele leerervaringen hebben dan mannen. Een ingewikkelde verklaring. De 'wet op spaarzaamheid' volgend, lijkt mij het volgende model eenvoudiger: mannen zullen hun subjectieve rapportage in overeenstemming brengen met de objectieve waarneming, die ook voor henzelf waarneembaar is. Vrouwen kunnen die objectieve waarneming om voor de hand liggende redenen bij zichzelf veel moeilij-

ker verrichten, zodat de kans groter is dat zij een subjectief rapport geven dat aan de wens van de proefleider voldoet, dat wil zeggen aan wat zij denken dat de wens van de proefleider is.

Alcohol en seksueel afwijkend gedrag

Vaak wordt het vermoeden uitgesproken dat alcoholgebruik in relatie staat tot seksueel afwijkend gedrag. Deze suggestie spruit voort uit het idee dat alcohol een ontremmende werking op seksuele lust zou hebben. Een dergelijk vermoeden zou kunnen worden afgeleid uit de hoge alcoholconsumptie bij verkrachters. Gebhard e.a. (zie Wilson, 1977) interviewden 1356 mannen, die veroordeeld waren wegens een seksueel misdrijf. Ten tijde van het misdrijf bleek tweederde dronken te zijn en bleek 40% van de veroordeelden alcoholist te zijn. Rada (1975) interviewde 77 veroordeelde verkrachters en kwam op dezelfde percentages als Gebhard e.a. uit. Een hoge correlatie tussen verkrachting en alcoholgebruik kan echter niet gebruikt worden als ondersteuning voor de stelling 'alcoholgebruik leidt tot seksuele misdrijven'. Er zijn immers veel alcoholisten en maar weinig verkrachters. Veeleer lijkt het dat verkrachters ook veel drinken zonder dat er een noodzakelijke causale relatie tussen drinken en seksueel afwijkend gedrag is. Mogelijk wordt ook alcoholmisbruik erkend, in de hoop dat dit als een verzachtende omstandigheid wordt aangemerkt.

Briddell e.a. (1978) onderzochten bij sociale drinkers wat de reacties waren van alcohol, of de verwachting alcohol te krijgen, op seksueel afwijkende stimuli zoals dia's van gewelddadige verkrachtingen en sadistische agressie. De experimentele opzet was de gebruikelijke 'balanced placebo'. De proefpersonen die dachten alcohol geconsumeerd te hebben, werden inderdaad significant meer opgewonden van de stimuli. In een replicatie-onderzoek vonden Barbaree e.a. (1983) echter geen verwachtingseffect. Dat is niet zo merkwaardig, aangezien de beoogde manipulatie van de verwachting niet succesvol bleek. Bovendien werden de proefpersonen er nadrukkelijk op gewezen dat er gewelddadige stimuli getoond zouden worden. Daardoor zal hun elke lust zijn vergaan. Ook in dit onderzoek werd geen effect van het feitelijk alcoholgebruik gevonden. Bij sociale drinkers is wat afwijkende stimuli betreft dus geen ontremmend effect van alcohol waargenomen. Wel lijkt de verwachting alcohol gedronken te hebben in één studie te leiden tot meer opwinding.

Discussie

Alcohol werkt *niet* als afrodisiacum. De relatie tussen alcoholgebruik en seksueel gedrag is evenwel complex. Naast het feitelijk alcoholgebruik spelen ook ver-

wachtingen over het alcoholgebruik, de sociale omgeving en psychologische factoren een rol. Fysiologisch is aangetoond dat alcohol een negatief lineair verband vertoont met erectie en vaginale doorbloeding (o.m. Farkas & Rosen, 1976; Briddell & Wilson, 1976; Wilson & Lawson, 1976b; Wilson & Lawson, 1978). Ook in kleine hoeveelheden, dat wil zeggen twee à drie consumpties, is een afname in seksuele prestatie aantoonbaar: de latentietijd bij mannen tot ejaculatie en bij vrouwen tot het aangeven van het orgasme wordt verlengd. Binnen het liefdesspel kan een dergelijk uitstel heel goed positief gewaardeerd worden (Malatesta e.a., 1979; 1982). Het is duidelijk dat hier grenzen aan zijn. Het consumeren van een grote hoeveelheid alcohol leidt tot een dusdanige onderdrukking van het centraal zenuwstelsel dat geen enkele taak meer naar behoren uitgevoerd kan worden. Het is mogelijk dat het fenomeen van uitstel van ejaculatie en orgasme de mythe in het leven heeft geroepen dat alcohol lust vermeerderd. Ook Shakespeare kan deze ervaring gehad hebben en misschien is hij ook wel eens laveloos geweest.

Uit het merendeel van de hier besproken studies blijkt wel dat proefpersonen denken dat alcohol seksuele opwinding teweeg brengt. Vooral de bevinding dat bedotte proefpersonen, dat wil zeggen proefpersonen aan wie verteld was dat zij alcohol zouden krijgen, maar aan wie slechts tonic geschonken werd, seksueel meer opgewonden raken, maakt dit duidelijk. Eenzelfde effect werd bij alcoholisten aangetroffen (Wilson e.a., 1978). Bij onderzoek met vrouwen is dat moeilijker te beoordelen. De experimenten verliepen niet geheel succesvol. Wel bleek in één studie (Briddell e.a., 1978) dat verwachtingen over het effect van alcohol van belang zijn bij seksuele opwinding naar aanleiding van seksueel afwijkende stimuli. Dergelijke studies met mensen, die daadwerkelijk seksueel deviant gedrag vertonen, zijn mij niet bekend. Wel toonde één studie (Wilson & Niaura, 1984) dat het tegenhouden van de opwinding na het gebruik van alcohol veel moeilijker is. Onder invloed van alcohol mogen kijken naar 'vieze' plaatjes doet vermoeden dat intrasubjectieve psychologische factoren van belang zijn. Uit diverse onderzoeken bleek dat proefpersonen die zich nogal schuldig voelden over seksuele lustgevoelens, langer van de seksuele stimuli konden genieten, indien zij dachten alcohol te hebben gedronken. Hiermee kan de oorzaak van het genieten buiten de proefpersoon aan de alcohol toegeschreven worden. Voor deze mensen kan alcohol dan een strategie zijn om zich over te geven aan seksuele opwinding.

Een andere strategie, waar verder geen experimenteel onderzoek naar verricht is, is de 'self-handicapping' strategie van Jones en Berglas (1978). Mensen met faalangst zullen bij het benaderen van een partner van het andere geslacht alcohol gebruiken, zodat een eventueel falen toegeschreven kan worden aan het alcoholgebruik. Succes is op zo'n moment zelfs een groter succes, want de per-

soon was immers gehandicapped door de drank. Iets dergelijks kan ook opgetreden zijn in het onderzoek van Gabel e.a. (1980), waarbij de proefpersonen op een wijnproeverij meer gingen drinken na het aanbieden van seksuele stimuli. Het feit echter dat dit niet gebeurde bij het uitvoeren van saaiere werkzaamheden wijst echter ook op de factor sociale gezelligheid.

In de oudste onderzoeken uit de jaren vijftig werd met name hier aandacht aan besteed. Variatie van omgeving, bijvoorbeeld een klaslokaal versus een gezellig appartement, gaf ook een variatie in hoeveelheid geconsumeerde alcohol. De aanwezigheid van een levende seksuele stimulus in de vorm van een sexy zangeres leidde bovendien tot meer seksuele fantasieën. Of in deze tijd nog steeds de aanwezigheid van een dergelijke stimulus slechts tot meer fantasieën zou leiden, of ook tot meer drinken kan niet beoordeeld worden. De tijden zijn echter veranderd en zo ook de mores. Onderzoek naar de invloed van alcohol in meer naturalistische settings zou in deze tijd dan ook zonder meer op zijn plaats zijn.

Literatuur

- Athanasiou, R., P. Shaver & C. Tavis, *Psychology Today*, 1980, 4, 37-52.
- Barbaree, H. E., W. L. Marshall, E. Yates & L. O. Lightfoot, Alcohol intoxication and deviant sexual arousal in male social drinkers. *Behaviour Research and Therapy*, 1983, 21, 365-373.
- Briddell, D. W. & G. T. Wilson, Effects of alcohol and expectancy set on male sexual arousal. *Journal of Abnormal Psychology*, 1976, 85, 225-234.
- Briddell, D. W., D. C. Rimm, G. R. Caddy, G. Krawitz, D. Sholis & R. J. Wunderlin, Effect of alcohol and cognitive set on sexual arousal to deviant stimuli. *Journal of Abnormal Psychology*, 1978, 87, 418-430.
- Clark, R. A., The projective measurement of experimental induced levels of sexual motivation. *Journal of Experimental Psychology*, 1952, 44, 391-399.
- Farkas, G. M. & R. C. Rosen, Effect of alcohol on elicited male sexual response. *Journal of Studies on Alcohol*, 1976, 37, 265-272.
- Gabel, P. C., N. E. Noël, T. M. Keane & St. A. Lisman, Effects of sexual versus fear arousal on alcohol consumption in college males. *Behaviour Research and Therapy*, 1980, 18, 519-527.
- Hovens, J. E., *Alcohol en sexualiteit*. Ongepubliceerde scriptie. AZUA-AMC, afdeling Verloskunde & Gynaecologie, Amsterdam, 1985.
- Jones, E. E. & S. Berglas, Control of attributions about the self through self-handicapping strategies: the appeal of alcohol and the role of underachievement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1978, 4, 200-206.
- Kalin, R., D. C. McClelland & M. Kahn, The effects of male social drinking on fantasy. In: D. C. McClelland et al., *The Drinking Man*. The Free Press, New York, 1972.
- Kalin, R., Social drinking in different settings. In: D. C. McClelland et al., *The Drinking Man*. The Free Press, New York, 1972.
- Lang, A. R., J. Searles, R. Lauerman & V. Adesso, Expectancy, alcohol and sex guilt as determinants of interest in and reaction to sexual stimuli. *Journal of Abnormal Psychology*, 1980, 89, 644-654.

- Lansky, D. & G. T. Wilson, Alcohol, expectations and sexual arousal in males: an information processing analysis. *Journal of Abnormal Psychology*, 1981, 90, 35-46.
- Malatesta, V. J., R. H. Pollack, W. A. Wilbanks & H. E. Adams, Alcohol effects on the orgasmic-ejaculatory response in human males. *Journal of Sex Research*, 1979, 15, 101-107.
- Malatesta, V. J., R. H. Pollack, T. D. Crotty & L. J. Peacock, Acute alcohol intoxication and female orgasmic response. *Journal of Sex Research*, 1982, 18, 1-17.
- Rada, R. T., Alcoholism and forcible rape. *American Journal of Psychiatry*, 1975, 132, 444-446.
- Tamerin, J. S., S. Weiner & J. H. Mendelson, Alcoholics' expectancies and recall of experiences during intoxication. *American Journal of Psychiatry*, 1970, 126, 1697-1704.
- Wilson, G. T., Alcohol and human sexual behavior. *Behaviour Research and Therapy*, 1977, 15, 239-252.
- Wilson, G. T. & D. M. Lawson, Expectancies, alcohol and sexual arousal in male social drinkers. *Journal of Abnormal Psychology*, 1976a, 85, 587-594.
- Wilson, G. T. & D. M. Lawson, Effects of alcohol on sexual arousal in women. *Journal of Abnormal Psychology*, 1976b, 85, 489-497.
- Wilson, G. T. & D. M. Lawson, Expectancies, alcohol and sexual arousal in women. *Journal of Abnormal Psychology*, 1978, 87, 358-367.
- Wilson, G. T., D. M. Lawson & D. B. Abrams, Effects of alcohol on sexual arousal in male alcoholics. *Journal of Abnormal Psychology*, 1978, 87, 609-616.
- Wilson, G. T. & R. Niaura, Alcohol and the disinhibition of sexual responsiveness. *Journal of Studies on Alcohol*, 1984, 45, 219-224.